

УДК: 378.1+37.01+371

С. А. Литвиненко

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Професіографічний моніторинг як елемент системи інформаційного забезпечення освітнього процесу ВНЗ дозволяє відстежити і своєчасно скоригувати всі складові процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів, приймати адекватні педагогічні рішення.

Ключові слова: професіографічний моніторинг, підготовка майбутніх учителів початкових класів, навчально-виховний процес ВНЗ.

Динаміка суспільних процесів змушує по новому підійти до особистості сучасного педагога, його функцій та професійної компетентності. У зв'язку з цим виникає необхідність модернізації та удосконалення професійної підготовки; пошуку нових освітніх технологій та їх поширення, що є важливою умовою забезпечення потреби України у компетентних, висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівцях. Особливого значення набуває проблема формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, специфіка роботи якого пов'язана з багато-предметністю та фаховою поліфункціональністю. Опрацювання теоретико-методичних надбань у галузі підготовки вчителя початкових класів свідчить про значні зміни в поглядах як на структуру його професійно-педагогічної діяльності, так і на вимоги щодо особистості майбутнього вчителя (Н.Бібік, В.Бондар, М.Вашуленко, Н.Кічук, І.Пальшкова, О.Савченко, Г.Тарасенко, Л.Хомич та ін.).

Професіографічний моніторинг як важливий елемент системи інформаційного забезпечення освітнього процесу ВНЗ дозволяє максимально повно охопити всі компоненти складного та багатоскладового процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів, що визначає прийняття адекватних управлінських та педагогічних рішень. Метою статті виступило визначення цілей, опис технології проведення моніторингу підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійно-педагогічної діяльності.

З початку 90-х років у педагогічній науці з'явилися дослідження педагогічного моніторингу (В.І.Андрєєв, В.П.Беспалько, Л.О.Зайцева, В.А.Кальней, Д.Ш.Матрос, Д.М.Полев та ін.), що сприяли впровадженню його технологій у педагогічну практику. Педагогічний моніторинг, згідно А.А.Орлова та Є.І.Саєва, постає як багаторівнева ієрархічна система стеження за педагогічним процесом, яка дозволяє одержувати та використовувати інформацію про адекватність реалізованих у ньому дидактичних засобів (зміст, форми, методи навчання, режим навчальної роботи) до визначених цілей педагогічної підготовки, індивідуально-типологічних особливостей суб'єктів педагогічного процесу та специфіки середовища їхньої життєдіяльності [6].

Різновидом педагогічного моніторингу виступає професіографічний моніторинг, досліджений у робо-

тах С.М.Силіної. Професіографічний моніторинг розглядається авторкою як процес неперервного, науково обґрунтованого, діагностико-прогностичного, планово-діяльного стеження за станом і розвитком процесу підготовки фахівців з метою оптимального вибору освітніх завдань, а також засобів і методів їх розв'язання [2; 7]. Об'єктом професіографічного моніторингу виступає освітній процес ВНЗ, а предметом - професійна підготовка майбутніх фахівців. Функції моніторингу (інформаційно-оцінна, пошуково-дослідницька, корекційно-формуєча, прогностична), спрямовані на забезпечення наукового підходу в управлінні навчально-виховним процесом ВНЗ, випливають із загальної мети – підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців. У зв'язку з цим важливого значення набуває забезпечення високої якості інструментарію, розробка критеріальної бази, сам процес вимірювання, статистична обробка результатів та їх адекватна інтерпретація. Провідними вимогами до педагогічного моніторингу (О.А.Абдулліна, С.М.Силіна та ін.) в системі вищої освіти є: *об'єктивність* - мінімізація суб'єктивних оцінок, врахування всіх результатів (позитивних і негативних), створення однакових умов для всіх тих, хто навчається; *валідність* - повна та всебічна відповідність контрольних завдань змісту матеріалу, який досліджується, чіткість критеріїв вимірювання й оцінки, можливість підтвердження позитивних або негативних результатів, одержаних із допомогою різних способів контролю; *надійність* - стійкість результатів, одержаних при повторному контролі, проведеному іншими особами; *систематичність* - проведення етапів і видів педагогічного моніторингу в певній послідовності та системі; *врахування рівня освіти та розвитку*, індивідуальних особливостей об'єкта навчання, а також умов і конкретних ситуацій проведення дослідження, що передбачає диференціацію контрольних і діагностичних завдань; *гуманістична спрямованість* моніторингу передбачає створення атмосфери доброзичливості, співробітництва, довір'я, сприятливого емоційного клімату; результати моніторингу не можуть використовуватися з метою тиску або маніпуляції, а повинні мати стимулюючий характер щодо якісної зміни ставлення студентів до навчання та майбутньої професійної діяльності [1; 7].

Означений підхід дозволив нам окреслити цілі й описати технології проведення моніторингу підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійно-педагогічної діяльності. Уточнимо цілі моніторингу підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійно-педагогічної діяльності на стратегічному, тактичному й оперативному рівнях. На стратегічному рівні метою виступає оцінка якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів в аспекті відповідності їй до вимог стандартів вищої педагогічної освіти для ефективного управління процесом підготовки студентів до професійно-педагогічної діяльності.

Якість освіти визначається сукупністю показників, які характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітньої установи: зміст освіти, форми й методи навчання, матеріально-технічна база, кадровий склад тощо, та забезпечують розвиток компетенцій тих, хто навчається (С.С.Шишов, В.А.Кальней). Якість освіти, згідно А.І.Субето, М.М.Поташника, виступає як співвідношення цілі та результату, як міри досягнення цілей, при тому, що цілі (результати) задані операціонально. Однак, не варто забувати, що освітні результати повинні враховувати й те, ціною яких витрат, зусиль ці результати досягнуті. Йдеться про досягнення найвищого, можливого результату при мінімально необхідних затратах сил, енергії, часу, іншими словами, йдеться про оптимальні результати. Нами враховані всі ці підходи при визначенні поняття "якість психолого-педагогічної підготовки", що виступає як ступінь відповідності рівня одержаних результатів (характеристики знань - повнота, узагальненість, глибина та ін.; педагогічних умінь - дійовість, повнота, послідовність операцій та ін.; професійно-особистісних якостей, професійно-ціннісних пріоритетів) до визначених цілей психолого-педагогічної підготовки.

На тактичному рівні цілі - це діагностика стану та результатів процесу психолого-педагогічної підготовки; обґрунтування умов оптимальної організації та корекції змісту навчання, впровадження нових освітніх технологій у процес вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Оперативні цілі - це збір об'єктивної інформації про результати психолого-педагогічної та методичної підготовки в їх динаміці; обробка, узагальнення й аналіз зібраної інформації; встановлення кореляційних залежностей між особистісним, когнітивним та операціональним компонентами освітнього процесу для реалізації особистісно-зорієнтованого підходу в професійному навчанні. Цілі моніторингу дозволяють скласти його програму, а також визначити програмні блоки. Програма моніторингу підготовки студентів до професійно-педагогічної діяльності обіймає змістовну (спрямованість обстеження на предмет оцінювання, критеріальну базу оцінювання) та технологічну частини (методи та засоби оцінювання, етапи проведення моніторингу, виконавці, система способів обробки й узагальнення інфор-

мації, форми подання інформації). Змістовна частина обіймає: напрями дослідження й критеріальну базу. Технологічна частина програми охоплює: методи та засоби оцінювання; виконавці (фахівці), які реалізують програму обстеження; етапи проведення моніторингу, систему способів і засобів обробки, узагальнення та систематизації одержаної інформації, форми подання одержаної інформації.

Розглянемо кожен із програмних блоків більш повно. Напрями дослідження випливають із аналізу навчальної документації щодо підготовки вчителів початкових класів: державні стандарти, плани, програми; зміст навчально-виховного процесу педагогічного факультету. Процес становлення майбутніх учителів постає як стійка взаємодія компонентів системи: професійні знання (когнітивний компонент); професійно-педагогічні уміння (діяльнісний компонент); професійно-особистісні якості (особистісний компонент).

Когнітивний напрям передбачає оцінку ефективності та якості засвоєних студентами знань: про сутність, специфіку педагогічної діяльності; про структуру навчально-виховного процесу; про найважливіші педагогічні ідеї, теорії, системи, педагогічні концепції; про педагогічні аспекти розвитку та соціалізації людини на різних етапах життя; про дитинство та його соціально-культурні завдання; про вікові та індивідуальні особливості розвитку молодших школярів; про сучасні педагогічні методи, методики, технології і т.ін.. *Діяльнісний напрям* передбачає оцінку сформованості: загальнопедагогічних умінь (аналітичні, діагностичні, конструктивні, організаторські, комунікативні, прогностичні, рефлексивні; уміння формулювати педагогічні задачі та розв'язувати їх тощо), а також загальнонавчальні вміння студентів (уміння ставити цілі, планувати та виконувати діяльність, уміння самооцінки та самоконтролю та ін.). *Особистісний напрям* передбачає оцінку особистісних якостей, життєвих і професійних цілей і цінностей студентів, пізнавальної мотивації, емпатії, рефлексії, здатності до саморозвитку.

Критеріальну базу складають: когнітивні, діяльнісні й особистісні критерії. Когнітивні критерії ґрунтуються на прийнятих у педагогіці та психології кількісних та якісних показниках ефективності процесу навчання; діяльнісні критерії дозволяють оцінити сформованість пізнавальних і практичних (загальнопедагогічних) умінь; особистісні критерії оцінюють динамічний характер освітнього процесу.

У визначенні показників когнітивного напрямку ми спиралися на роботи О. Вербицького, Л.Зайцевої, Л.Зоріної, І.Лернера та ін. За когнітивною шкалою показниками теоретичної підготовки ми використовували якості знань: повнота, глибина, оперативність, гнучкість, усвідомленість, виділені І.Я.Лернером на підставі співвіднесення видів знань (закони, теорії, поняття, судження та ін.) з елементами змісту освіти. Перші три характеристики обумовлюють конкрет-

ність, узагальненість, систематичність знань. Усвідомлення знань призводить до їх системності, згуртованості; міцність забезпечується їх усвідомленістю, оперативністю. Загальний рівень когнітивного напрямку характеризується змістом, обсягом, науковістю знань. У свою чергу зміст знань розкривається через конкретність, гнучкість, міцність; обсяг знань полягає в глибині та повноті; науковість відображена через усвідомленість, системність, узагальненість знань.

За діяльнісною групою критеріїв нами виокремлені як показники характеристики дій, що виконуються, за такою схемою: повнота умінь у цілому; послідовність операцій, що виконуються; усвідомленість дій у цілому. Найвищий рівень сформованості вміння характеризується виконанням усіх операцій із дотриманням їх послідовності та цілковитим усвідомленням дій.

За особистісною шкалою нами виділені такі показники: сформованість процесу цілепокладання в навчально-пізнавальній діяльності (сформовані найближчі цілі: навчальні та соціальні; далекі цілі, пов'язані з педагогічною діяльністю, професійні плани); сформованість професійно-педагогічної мотивації, розвиток емпатії; здатність до саморозвитку. Крім того, у процесі підготовки студентів нами враховувалися: психологічний клімат у групі (згода, задоволення професією, атмосфера співробітництва, захоплення); характеристика групової згуртованості (відчуття приналежності до групи, референтність групи, позитивні міжособистісні стосунки); психофізіологічний стан (самопочуття, працездатність); ефективність професійної діяльності викладачів.

Технологічна частина програми моніторингу передбачає такі методи та засоби оцінювання: вивчення документів і результатів навчально-виховної діяльності студентів і викладачів; проведення зрізових контрольних робіт; спостереження; опитування (усне та письмове); тестування; експертні оцінки. Засоби оцінювання адекватні зазначеним вище методам: програми спостереження; алгоритми експертних оцінок; опитувальники й анкети, тести.

Тестові завдання використовуються для оцінки ступеня засвоєння навчального змісту психолого-педагогічних дисциплін. Такі тести розроблялися згідно прийнятих у педагогіці правил побудови й розробки тестових завдань. За формою використовувалися завдання таких типів: завдання з вибором правильної відповіді; завдання на визначення правильної відповіді; завдання, в яких потрібно визначити правильний хід дій, операцій. Для остаточного відбору тестових завдань і використання їх у пілотажних обстеженнях студентів застосовується метод групових експертних оцінок.

Задля розробки програми моніторингу на провідних кафедрах формуються робочі групи, до складу яких включаються виконавці, відповідальні за збір та обробку інформації, й аналітики, які інтерпретують одержану інформацію, складають звіти за підсумками чергового ета-

пу обстеження та рекомендації користувачам. До проведення тестування залучаються викладачі й студенти старших курсів, для яких участь у проведенні моніторингу є досвідом організації педагогічного дослідження.

Характеризуючи етапи обстеження як наступний елемент програми, зазначимо, що вони пов'язані з сутністю та характеристикою професіографічного моніторингу та його цілями, тому важливою є системність, тривалість, періодичність обстеження. Загалом професіографічний моніторинг, зорієнтований на відслідковування динаміки професійно-педагогічної підготовки, триває постійно. Періодичність проведення моніторингу пов'язана з особливостями об'єкта вивчення, а також із процесом удосконалення змісту та технологій моніторингу. Зрізи за всіма провідними напрямками проводилися систематично, що дозволяє встановити ступінь адекватності використаних дидактичних засобів до цілей підготовки. За особистісним та когнітивним напрямками найбільша динаміка властива якості знань, задоволеності освітнім процесом, характеру комунікації та стосунків у групі, які доцільно відслідковувати через півроку. Дещо інша періодичність обстеження професійно-педагогічної мотивації, розвитку рефлексії (по закінченні кожного курсу). Діяльнісний компонент педагогічної підготовки перевіряється згідно прийнятих етапів контролю – поточного та підсумкового (контрольні зрізи, заліки, екзамени, тобто двічі на рік), а також під час проведення педагогічних практикумів і практик. Крім того, у процесі вивчення різних навчальних курсів проводиться інтегральна оцінка ефективності професійної діяльності викладачів.

Задля оцінки результатів використовується єдина умовна шкала, в якій: 3 бали позначає високий рівень сформованості конкретного показника; 2 бали - середній рівень; 1 бал - низький. Система обробки інформації обіймає інтегровану комп'ютерну експериментальну систему, розробка якої здійснена в дослідженнях Л.О.Зайцевої, А.А.Орлова, М.А.Смирнової; комп'ютерний комплекс для введення, редагування та обробки всіх первинних документів, одержаних у ході моніторингу. Як адекватна система обробки інформації нами використовувалася програма "STATISTIKA"; комп'ютерна програма, розроблена в системі "Microsoft Access". Моніторинг, передбачає збір, реєстрацію та аналіз індивідуальних даних. Стандартною формою подання одержаної в ході обстеження інформації є звіт. Такий документ, як результат роботи виконавців та аналітиків, відображає динаміку змін показників за окресленими напрямками, містить текстову та графічну (графіки, діаграми, піктограми, таблиці) інформацію, а також висновки та рекомендації.

Упровадження професіографічного моніторингу в практику професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів дозволяє відстежити та зрозуміти динаміку, зміст, тенденції, діалектику змін, що відбуваються у студентів від курсу до курсу, зібрати корисну інформацію про адекватність використаних у педагогічному процесі дидактичних засобів (зміст, форми, методи навчання, режим навчальної роботи), про індивідуально-психологічні особливості студентів, міжособистісні стосунки та спіл-

кування в студентській групі та на основі цього організувати особистісно-орієнтований освітній процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійно-педагогічної діяльності, коригувати хід інноваційних процесів, проводити роботу щодо підвищення якості викладання у ВНЗ.

Інформація моніторингу використовується для корекції роботи усіх підрозділів педагогічного навчального закладу на рівні факультету, кафедр, громадських організацій, ректорату, що забезпечує узгодженість і наступність різних етапів підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійно-педагогічної діяльності. Результати моніторингу дають матеріал для аналізу й оцінки

соціальної мотивації, динаміки поведінки, професійних спрямувань студентів, а також для визначення факторів, що впливають на формування особистості майбутніх фахівців. Отже, професіографічний моніторинг забезпечує здійснення науково обгрунтованого, діагностико-прогностичного аналізу та відповідного коригування процесу підготовки студентів до професійно-педагогічної діяльності на всіх його етапах; дозволяє визначити раціональність використання педагогічних засобів, їх адекватність згідно визначених цілей, ефективність використання педагогічних технологій. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробці та удосконаленні організаційно-технологічних засад програми моніторингу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О.А. Мониторинг качества профессиональной подготовки / О.А. Абдуллина // Высшее образование в России.- 1998.- №3.- С.28-34.
2. Белкин А.С. Профессиографический мониторинг подготовки специалиста в системе высшего педагогического образования / А.С. Белкин, С.Н. Силина. – Вып. 4.- Шадринск, 1999.- С.43-58.
3. Зайцева Л.А. Оценивание качества педагогической подготовки студентов в вузе средствами мониторинга: дисс... канд. пед. наук.- Тула, 1999.- 178 с.
4. Касьянова О. М. Мониторинг в управлінні навчальним закладом / Олена Миколаївна Касьянова / О.М. Касьянова // Управлінський супровід моніторингу якості освіти / Т. Б. Волобуєва. – Х. : Видав. гр. "Основа", 2004. – 96 с. – (Серія "Бібліотека журналу "Управління школою"; Вип. 1 (13)).

REFERENCES

1. Abdullina, O.A. (1998). Monitoring kachestva professionalnoy podgotovki [Monitoring the quality of training]. *Vyssheye obrazovaniye v Rossii – Higher Education in Russia*, 3, 28-34 [in Russian].
2. Belkin A.S., & Silina, S.N. (1999). *Professiograficheskiy monitoring podgotovki spetsialista v sisteme vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya* [Professionally graphic monitoring of specialist training in higher pedagogical education]. Shadrinsk [in Russian].
3. Zaytseva, L.A. (1999). Otsenivaniye kachestva pedagogicheskoy podgotovki studentov v vuze sredstvami monitoring [Assessing the quality of teacher training students in higher school by means of monitoring]. *Doctor's thesis*. Tula [in Russian].
4. Kasianova, O.M. (2004). *Monitoryng v upravlinni navchalnym zakladom* [Monitoring in the management of the institution]. Kharkiv: Osнова [in Ukrainian].
5. Mayorov, A.N. (1998). Monitoring kak nauchno-prakticheskiy fenomen [Monitoring as a scientific and practical phenomenon]. *Shkolnyye tekhnologii – School Technologies*, 5, 25-49 [in Russian].

5. Майоров А.Н. Мониторинг как научно-практический феномен / А.Н. Майоров // Школьные технологии.- 1998.- №5.- С.25-49.
6. Матрос Д.М.. Психологический мониторинг / Д.М. Матрос, Н.Н. Полев, Н.Н. Мельникова // Школьные технологии.- 1999.- №1-2.- С.3-21.
7. Орлов А.А. Педагогический мониторинг и проблемы реабилитации школьников, проживающих в зоне Чернобыльской аварии / А.А. Орлов, Е.И. Исаев // Вестник новых медицинских технологий, 1994.- Т.1.- 75-83.
8. Силина С.Н. Профессиографический мониторинг в педагогических вузах / С.Н. Силина // Педагогика.- 2001.- №7.- С.47-53.
9. Туржанська О.С. Організаційно-педагогічні умови моніторингу якості підготовки майбутніх учителів математики: дис... канд. пед. наук.- Вінниця, 2012.- 198 с.

6. Matros, D.M., Polyev, N.N., & Melnikova, N.N. (1999). *Psikhologicheskiy Monitoring* [Psychological monitoring]. *Shkolnyye tekhnologii – School Technologies*, 1-2, 3-21 [in Russian].
7. Orlov, A.A., & Isayev, Ye.I. (1994). *Pedagogicheskiy monitoring i problemy rehabilitatsii shkolnikov, prozhivayushchikh v zone Chernobylskoy avarii* [Pedagogical monitoring and rehabilitation problems of schoolchildren living in the Chernobyl accident area]. *Vestnik novykh meditsinskikh tekhnologiy Vestnik novykh meditsinskikh tekhnologiy – Journal of new medical technologies*, 1, 75-83 [in Russian].
8. Silina, S.N. (2001). *Professiograficheskiy monitoring v pedagogicheskikh vuzakh* [Professionally graphic monitoring in pedagogical universities]. *Pedagogika – Pedagogy*, 7, 47-53 [in Russian].
9. Turzhanska, O.S. (2012). *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy monitorynhu yakosti pidhotovky maibutnikh uchyteliv matematyky* [Organizational and pedagogical conditions of monitoring the quality of training future teachers of mathematics]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

S. A. Litvinenko

МОНИТОРИНГ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Профессиографический мониторинг, как элемент системы информационного обеспечения образовательного процесса ВУЗа, позволяет отследить и своевременно корректировать все составляющие процесса подготовки будущих учителей начальных классов, принимать адекватные педагогические решения.

Ключевые слова: профессиографический мониторинг, подготовка будущих учителей начальных классов, учебно-воспитательный процесс вуза.

S. A. Litvinenko

MONITORING QUALITY OF FUTURE TEACHERS PREPARATION FOR PROFESSIONAL PEDAGOGICAL ACTIVITY

The article discovers some features of using graphical professional monitoring for research of quality of a professional-pedagogical preparation of the higher education students. The dynamics of social processes leads to a new approach to the personality of the modern educator, his functions and professional competence. In this regard, there is need of modernization and improvement of training, finding new educational technologies and their distribution, which is an important prerequisite for Ukraine's needs for a competent, qualified, competitive specialists. Of particular importance is the problem of the formation of professional competence of future primary school teacher, whose specific work is related to the field of professional multidisciplinary work and functionality. Elaboration of the theoretical and methodological achievements in the field of training primary school teacher indicates a significant change in the views as to the structure of its professional and educational activities and the requirements of future teacher. Monitoring information is used to correct the work of all departments of teaching school-level faculty, NGOs, administration, providing consistency and continuity of the various stages of preparation of primary school teachers to professional and educational activities. The results of monitoring provide material for analysis and evaluation of social motivation, dynamics of behavior and professional aspirations of students and determination of the factors that influence the formation of future professionals. So profессиоgraphic monitoring ensures the implementation of scientific, diagnostic, predictive analysis and corresponding adjustment process of preparing students for vocational and educational activities at all stages and allows you to define rational use of pedagogical methods and their adequacy in accordance with defined objectives, effective use of educational technology. There are a lot of future prospects for further research in the development and improvement of organizational and technological bases of the monitoring program.

Keywords: professional monitoring, preparation of the higher education students, educational process.

Подано до редакції 23.08.13
